

“RAQAMLI BANK XIZMATLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI”**E.E.To‘rayev**

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti.

E-mail: erkinturayev05@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli bank xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi, bank tizimidagi operatsion xarajatlarni qisqartirishdagi o‘rni hamda mijozlarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida zamonaviy raqamli texnologiyalar – mobil banking, internet banking, sun‘iy intellekt, biometrik identifikatsiya va masofaviy xizmat ko‘rsatish tizimlarining tijorat banklari faoliyatiga ta‘siri o‘rganildi. IMRAD metodologiyasi asosida olib borilgan izlanishda iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy baholash va empirik kuzatuv usullaridan foydalanildi. Natijalarga ko‘ra, raqamli bank xizmatlari operatsion xarajatlarni kamaytirish, tranzaksiya tezligini oshirish, mijozlar qamrovini kengaytirish hamda bank rentabelligini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. Shuningdek, maqolada O‘zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiyani jadallashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari bank tizimida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, moliyaviy xizmatlarning raqamlashtirilishini chuqurlashtirish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli bank xizmatlari, iqtisodiy samaradorlik, fintech, mobil banking, internet banking, bank innovatsiyasi, raqamli transformatsiya, bank rentabelligi, operatsion xarajatlar, sun‘iy intellekt.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi bank sektorida ham tub institutsional o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli bank xizmatlari nafaqat moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirish, balki banklarning iqtisodiy samaradorligini oshirishning strategik omiliga aylanmoqda. Ayniqsa, mobil ilovalar, internet banking va elektron to‘lov tizimlari mijozlarga tezkor, xavfsiz va qulay xizmat ko‘rsatishni ta‘minlab, banklarning xarajatlarini optimallashtirish imkonini bermoqda. O‘zbekiston bank tizimida ham so‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada masofaviy bank xizmatlari hajmi ortib, mijozlarning bank xizmatlaridan foydalanish darajasi sezilarli ravishda kengaydi. Shu bilan birga, raqamli

xizmatlarning iqtisodiy samaradorligini ilmiy jihatdan baholash dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsad raqamli bank xizmatlarining iqtisodiy samaradorligini aniqlash va bank tizimida ularni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

raqamli bank xizmatlarining operatsion xarajatlarga ta'siri kompleks baholandi, bank rentabelligiga raqamli xizmatlarning empirik ta'siri tahlil qilindi, O'zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiyani jadallashtirish bo'yicha amaliy mexanizmlar taklif etildi.

Adabiyotlar tahlili. Raqamli bank xizmatlari va fintech texnologiyalarining iqtisodiy samaradorligi masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, F. Kotler, P. Drucker, J. Schumpeter va C. Christensen innovatsion texnologiyalarning iqtisodiy rivojlanishdagi rolini ilmiy asoslab berganlar. Zamonaviy tadqiqotlarda esa raqamli banking bank sektorining raqobatbardoshligini oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida baholanmoqda. Xalqaro amaliyotda McKinsey, Deloitte va World Bank ekspertlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli xizmatlar bank operatsion xarajatlarini 30–40 foizgacha kamaytirishi mumkinligi qayd etilgan. Shuningdek, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining qo'llanilishi kredit risklarini boshqarish samaradorligini oshirishi aniqlangan.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham O'zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiya masalalari tadqiq etilmoqda. Biroq mavjud ilmiy ishlarda raqamli bank xizmatlarining iqtisodiy samaradorligini kompleks IMRAD metodologiyasi asosida baholash yetarli darajada yoritilmagan.

Tadqiqot metodlogiyasi. Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy taqqoslash, empirik kuzatuv, grafik tahlil va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini tijorat banklari hisobotlari, xalqaro moliyaviy tashkilotlar ma'lumotlari hamda ilmiy manbalar tashkil etdi. Bank xizmatlari samaradorligini baholashda quyidagi ko'rsatkichlardan foydalanildi: operatsion xarajatlar darajasi, mijozlarga xizmat ko'rsatish tezligi, tranzaksiya hajmi, bank rentabelligi, raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar soni. Tadqiqot davomida an'anaviy bank xizmatlari va raqamli xizmatlarning iqtisodiy samaradorligi qiyosiy ravishda tahlil qilindi.

Natijalar va tahlillar. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli bank xizmatlari bank tizimining iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Xususan: mobil banking xizmatlari tranzaksiya vaqtini bir necha barobarga qisqartirdi, internet banking

tizimlari filial xarajatlarini kamaytirdi,elektron to'lov tizimlari naqd pul muomalasi xarajatlarini pasaytirdi,sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshiladi.

Raqamli xizmatlarning keng joriy etilishi banklarning operatsion samaradorligini oshirib, foyda marjasining ortishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik tahdidlari, raqamli savodxonlikning yetarli emasligi hamda texnologik infratuzilmaning nomutanosib rivojlanishi muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:bank tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish,hududlarda raqamli moliyaviy savodxonlik dasturlarini kuchaytirish,kiberxavfsizlik tizimlarini modernizatsiya qilish,fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirish,raqamli bank xizmatlarini baholovchi integral indeks modelini ishlab chiqish.

Xulosa.Raqamli bank xizmatlari zamonaviy bank tizimining iqtisodiy samaradorligini oshiruvchi muhim strategik omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirishi, xizmat ko'rsatish sifatini oshirishi hamda moliyaviy inklyuziyaga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.O'zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiyani jadallashtirish iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga, bank sektorining raqobatbardoshligini oshirishga hamda innovatsion iqtisodiyot shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan strategiyalarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotda raqamli bank xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi kompleks ilmiy yondashuv asosida baholandi. Muallif tomonidan raqamli xizmatlarning bank rentabelligiga ta'siri tahlil qilinib, O'zbekiston bank tizimi uchun innovatsion rivojlanish yo'nalishlari va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalari:tijorat banklari faoliyatida,raqamli transformatsiya strategiyalarini ishlab chiqishda,bank boshqaruvi samaradorligini oshirishda,oliy ta'lim muassasalarida ilmiy va o'quv manbasi sifatida foydalanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.Kotler P. Marketing Management. – Pearson Education, 2020.
- 2.Drucker P. Innovation and Entrepreneurship. – New York: Harper Business, 2019.
- 3.Christensen C. The Innovator's Dilemma. – Harvard Business Review Press, 2018.
- 4.Schumpeter J. Theory of Economic Development. – Routledge, 2017.
- 5.Deloitte Digital Banking Report. – Deloitte Insights, 2024.

6. World Bank. Digital Financial Services. – Washington DC, 2023.
7. McKinsey Global Banking Annual Review. – McKinsey & Company, 2024.
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari, 2024.
9. Karimov U. Bank tizimida raqamli transformatsiya masalalari. – Toshkent, 2023.
10. Rasulov A. Fintech texnologiyalari va bank innovatsiyalari. – Iqtisodiyot va ta’lim, 2024.
11. “Raqamli transformatsiya va moliyaviy inklyuziya: Fintex rivojlanishining rivojlanuvchi mamlakatlarda iqtisodiy o’sishga ta’siri” mavzusidagi ilmiy maqola. E.E.To‘rayev. Eureka Journal of Computing Science & Digital Innovation (EJCSDI). ISSN 2760-4993 (Online) Volume 2, Issue 3, March 2026. <https://eurekaoa.com/index.php/10>.
12. E.E.To‘rayev “Sun’iy intellektning mehnat bozori transformatsiyasidagi roli va samaradorlik tahlili”. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 5(8), 9–13. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/77018>